

ԿԱՌԱՎԱՐՎՈՂ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄՈԴԵԼԻ ԳՈՐԾԱՐԿՈՒՄԸ ԵԳԻՊՏՈՍՈՒՄ (2008–2011 թթ.)

2008–2011 թթ. Եգիպտոսում ընթացող հասարակական–քաղաքական զարգացումները հանգեցրին պետության ղեկավարության հարատև գոյության կործանմանը, որն իր հերթին փոխեց նաև երկրի պետական իշխանության բնույթը: Վերը նշված զարգացումները հանրապետական Եգիպտոսի պատմության մեջ առաջին անգամ միտված էին երկրում քաղաքացիական հասարակություն կառուցելու գործընթաց սկսելուն: Միևնույն ժամանակ եգիպտական քաղաքական ընդհատակում տասնյակ տարիներ գործող առավել գործուն ընդդիմադիր ուժը՝ «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական շարժումը, դուրս գալով օրինական դաշտ, եգիպտական հասարակությանը կանգնեցրեց աշխարհիկության և իսլամականության բևեռների միջև դժվարին ընտրություն կատարելու փաստի առջև՝ նախադրյալներ ստեղծելով ապագայում հավանական այսպես կոչված «խորքային պետություն» ձևավորելու օրինաչափության համար: Նշված ժամանակահատվածի ներքաղաքական բուռն զարգացումները պայմանավորեցին նաև Եգիպտոսի արտաքին քաղաքական օրակարգը: 2008–2011 թթ. ներքաղաքական զարգացումները բյուրեղացրեցին եգիպտական հասարակության քաղաքական հասունության հանգամանքը:

Տվյալ հոդվածի նպատակն է ներկայացնել նշված ժամանակահատվածում ներքաղաքական գործընթացների կարևորագույն փուլերը, վերլուծել այն զարգացումները, որոնք պայմանավորում են նաև Կահիրեի արտաքին քաղաքական կեցվածքը և ձևավորում նրա քաղաքական ուղեգիծը:

Եգիպտոսում 2008 թ. առաջին կիսամյակի առավել կարևոր ներքաղաքական իրադարձություններից էր տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները:

Վերջին տարիներին ասիական և աֆրիկյան մի շարք երկրներում լայն թափ են ստացել քաղաքական համակարգի արդիականացմանն ու ժողովրդավարացմանն ուղղված գործընթացները: Եգիպտոսում իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը¹ (ԱԴԿ), ի դեմս նախագահ Հոսնի Մուբարաքի, նույնպես փորձում էր իրականացնել եգիպտական քաղաքական համակարգի բարեփոխմանն ուղղված քայլեր, որոնք պայմանավորված էին թե՛ ներքին և թե՛ արտաքին մի շարք գործոններով:

2008 թ. ապրիլի 8-ին Եգիպտոսում անցկացվեցին տեղական ինքնակառավարման մարմինների² (ՏԻՄ) ընտրություններ³, որոնք բոյկոտեց երկրի ամենահզոր ընդդիմադիր ուժը՝ «Թեյ Ավիվ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը⁴՝ հրա-

¹ «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը ստեղծվել է 1976 թ. Եգիպտոսի նախագահ Անվար սա-Սադաթի որոշմամբ: Մանրամասն տե՛ս National Democratic Party of Egypt, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2011/09/22/national-democratic-party>

² Եգիպտոսում ՏԻՄ ընտրությունները կարգավորվում են 1979 թ. ընդունված թիվ 43 համապատասխան օրենքով, ըստ որի դրանք տեղի են ունենում բաց, ուղիղ քվեարկության միջոցով հինգ տարի ժամկետով: Մանրամասն տե՛ս Арабская Республика Египет, М., 1990, с. 235: ՏԻՄ ընտրությունները կարևոր դերակատարություն ունեն երկրի ներքաղաքական կյանքում. ընտրությունները հնարավորություն են տալիս եգիպտական հասարակության տարբեր խավերին իրենց մասնակցությունն ունենալու երկրի ներքաղաքական կյանքում: ՏԻՄ ընտրությունների արդյունքում կազմավորվում են խորհուրդներ, որտեղ պարտադիր կերպով պետք է ընդգրկված լինի նաև մեկ կին: Խորհուրդների գործունեության շրջանակներում կարևորագույն դերակատարություն ունեն վարչական-տարածքային միավորների ղեկավարները՝ նահանգապետ, քաղաքապետ, շրջանի նախագահ, գյուղական թաղամասերի ղեկավարներ, որոնք անմիջականորեն նշանակվում են երկրի գործող իշխանությունների կողմից: Մանրամասն տե՛ս М. Herzallah, A. Hamzawy, Egypt's Local Elections Farce Causes and Consequences, <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/6520.pdf>

³ И. Царегородцева, “Бойкот “Братьями-мусульманами” муниципальных выборов в Египте”, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/30-04-08c.htm>

⁴ «Թեյ Ավիվ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը հիմնվել է 1928 թ. Իսմաիլիյա քաղաքում՝ Հասան Ալ-Բաննայի կողմից: Կազմակերպությունն իր գոյության սկզբնական շրջանում քաջալերում էր իսլամական խալիֆայության ստեղծման գաղափարը: Վերջին շրջանում այն ավելի շատ շեշտը դնում է Եգիպտոսում խորհրդարանական պետություն կառուցելու վրա՝ իշխանության իսլամական տարրի պահպանմամբ: Մանրամասն տե՛ս Абгарян Е., Религиозно-политическая организация “Братья-мусульмане” в Египте, Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока, М., 1986, с. 52-55; Lia B., The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, UK-Ithaca press 1998, p. 27-30: 1954 թ. մայիսի 4-ին «Մուսուլմա-եղբայրներ» կազմակերպության առաջնորդ Խոդեյբի կողմից Եգիպտոսի վարչապետ Գամալ Նասերին ուղղված նամակում «Մուսուլման եղբայրները» պահանջեցին պետությունում հաստատել կառա-

ժարվելով մասնակցել ընտրություններին: Հարկ է նշել, որ ՏԻՄ ընտրությունները պետք է տեղի ունենային 2006 թ., սակայն իշխանությունների կողմից հետաձգվել էին երկու տարով. վերջիններս մտավախություն ունեին, որ իսլամականները կկարողանային կրկնել 2005 թ. խորհրդարանական ընտրություններում ձեռք բերած հաջողությունները: «Թել Ավիվ» կազմակերպության նման կեցվածքն անսպասելի էր, քանի որ 2008 թ. փետրվարի 21-ին կազմակերպության առաջնորդ Մուհամմեդ Մահդի Աքեֆը հայտարարել էր, որ իրենց մասնակցությունը ՏԻՄ ընտրություններին միտված էր Եգիպտոսի ներքաղաքական կյանքի ակտիվացմանը: Ըստ էության՝ «Թել Ավիվ» կազմակերպության՝ ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցությունը իշխանությունների դեմ պայքարի գործընթացի շարունակությունն էր: 2008 թ. մարտի 9-ին այս կազմակերպության պաշտոնական կայքէջում տեղադրված էր նրա նախընտրական ծրագիրը, որտեղ հանգամանալից ներկայացված էին ներքաղաքական բարեփոխումների դրույթները: Այս ամենը վկայում էր, որ կազմակերպությունը լրջորեն նախապատրաստվել էր ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցելուն: Նույնիսկ ընտրությունների նախօրեին «Մուսուլման եղբայրները» հայտարարեցին, որ ցանկանում են կրկնել 2005 թ. դեկտեմբերին Ազգային ժողովի ընտրություններում իրենց հաջողությունները, երբ կազմակերպությունն ունեցավ 88 անկախ պատգամավորներ⁵: Հատկանշական է, որ քաղաքական մեծ փորձ ունեցող շարժումը, որի մասնաճյուղերը գործում են Եգիպտոսում և արաբական մի շարք երկրներում, ձգտում է իշխանության գալ՝ որոշակիորեն իսլամականացնելով պետության սոցիալ-քաղաքական համակարգը⁶: Եգիպտոսում 2005 թ. դեկտեմբերին կայացած խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում «Մուսուլման եղբայրները» դարձան հանրապետական

վարման խորհրդարանական համակարգ, վերականգնել խոսքի ազատությունը և այլն: Տես Mitchell R.P., The Society of the Muslim Brothers, L., 1969, pp. 134–135. Ուսումնասիրվող շրջանում «Թել Ավիվ» կազմակերպությունը գործում էր ընդհատակում, իսկ պետության ներքաղաքական զարգացումներին, մասնավորապես ընտրություններին մասնակցում էր անկախ թեկնածուներով:

⁵ И. Царегородцева, “Бойкот “Братьями-мусульманами” муниципальных выборов в Египте”, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/30-04-08c.htm>

⁶ В. Куделев, “Ситуация в Египте: апрель 2008г.”, www.iimes.ru. Եգիպտոսի Ազգային ժողովը բաղկացած է 458 պատգամավորից, որից 448-ն ընտրվում է համընդհանուր ուղիղ ընտրությունների միջոցով, իսկ 10-ին նշանակում է երկրի նախագահը: Պատգամավորների ընտրություններն անցնում են 48 ընտրատարածքներում՝ մեծամասնական և համամասնական ընտրությունների հիման վրա:

Եգիպտոսի պատմության մեջ Ազգային ժողովում թվաքանակով ամենամեծ ընդդիմությունը⁷:

2008 թ. ապրիլի 8-ին կայանալիք ՏԻՄ ընտրություններից երկու օր առաջ «Մուսուլման եղբայրներ» հայտարարեցին, որ չեն մասնակցելու ընտրություններին: Շարժման ներկայացուցիչներն իրենց որոշումը հիմնավորում էին հետևյալ կերպ. եթե իրենք չեն մասնակցում ընտրություններին, ապա այդ ընտրություններն արդեն իսկ չեն կարող լինել ժողովրդավարական: Նման դեպքում ընտրություններին կմասնակցեին միայն «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը (ԱԴԿ) և նրան սատարող կեղծ ընդդիմադիր ուժերը: Հարկ է նշել, որ ԱԴԿ-ն իր գոյության ողջ ընթացքում բոլոր ընտրություններում շահել է ընտրաձայների ճնշող մեծամասնությունը⁸: ԱԴԿ-ն ընտրություններին առաջադրել էր շուրջ 53.000 թեկնածու⁹: Սակայն նույն թվականի մարտի 13-ին եգիպտական իշխանությունների կողմից ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցելու հնրավորությունից զրկել էին «Թել Ավիվի» կողմից առաջադրված թեկնածուների մոտ 90 %-ին¹⁰: Մարտի 14-ին ԱՄՆ Սպիտակ տան մամլո խոսնակ Դանա Փերինան քննադատեց եգիպտական իշխանությունների կողմից իրականացված քայլերը: Վաշինգտոնը մտահոգություն էր հայտնում Եգիպտոսում մարդու իրավունքների ոտնահարման կապակցությամբ¹¹:

Եգիպտոսի Ազգային ժողովի իսլամականների կողմից առաջադրված անկախ թեկնածուների խորհրդրանական խմբի ղեկավարի տեղակալ Հուսեյն Իբրահիմը ՏԻՄ ընտրությունների նախորդ օրը կոչ արեց հայրենակիցներին չմասնակցելու ընտրություններին: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության իրավաբան Մունիմ Աբդ Ալ-Մասուդը հայտարարեց, որ ընտրություններից առաջ եգիպտական իշխանություններն ընտրություն-

⁷ «Մուսուլման եղբայրներ» պետության քաղաքական համակարգը փոփոխելով, ցանկանում են ստեղծել աստվածապետություն, սակայն յուրահատուկ խորհրդարանական կարգերով: Եգիպտական իշխանությունները խստորեն վերահսկում էին շարժման գործունեությունը՝ պարբերաբար իրականացնելով ակտիվիստների ձերբակալություններ, կիրառելով բռնություններ ու պատժամիջոցներ: Մանրամասն տես www.albawaba.com/cn/countries/Egypt/211310

⁸ “Egypt: Muslim Brotherhood Opposition Group Urges Boycott of Municipal Elections”, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=16604>

⁹ Օրինակ՝ Եգիպտոսի Ազգային ժողովի 1984 թ. ընտրություններում ԱԴԿ-ն հավաքեց ընտրաձայների 73 %, 1987 թ.՝ 70 %, 1990 թ.՝ 80 %, իսկ 2000 թ.՝ 87 % (պատգամավորական 458՝ 353), <http://news.bbc.co.uk/>

¹⁰ В. Куделев, “Ситуация в Египте: апрель 2008”, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/10-05-08a.htm>

¹¹ Նույն տեղում:

ներին մասնակցելու հնարավորությունից զրկեցին «Թել Ավիվի» ևս 100 թեկնածուի¹²: Ապրիլի 4-ին «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության մամլո խոսնակը հայտարարեց, որ նշված օրը եգիպտական իշխանությունների կողմից ձերբակալվել էին կազմակերպության 34 ակտիվիստ¹³: Եգիպտական իշխանությունների կողմից «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության թեկնածուներին նախընտրական գործընթացից դուրս թողելուց, ինչպես նաև փետրվար-մարտ ամիսների ընթացքում տեղի ունեցած զանգվածային ձերբակալությունների արդյունքում (ձերբակալվեց կազմակերպության մոտ հազար ակտիվիստ) ՏԻՄ ընտրությունների նախօրեին այս կազմակերպությունն ուներ ընդամենը 21 թեկնածու¹⁴: ՏԻՄ ընտրությունների արդյունքում ընտրաձայների մեծամասնությունը (97 %) ձեռք բերեց իշխող ԱԴԿ-ն, իսկ մնացած ձայները միմյանց միջև բաշխեցին «Ալ-Վաֆդ»¹⁵, «Թագամ-մու»¹⁶, «Ալ-Ղադ»¹⁷ կուսակցությունները և նասերականները¹⁸:

Ընտրություններից երկու օր անց, ԱՄՆ Սպիտակ տան մամլո խոսնակ Դանա Փերինսն հայտարարեց, որ Վաշինգտոնը մտահոգված է Եգիպտոսում ապրիլի 8-ին տեղի ունեցած ընտրություններով, ինչը պայմանավորված էր բազմաթիվ ընտրախախտումներով և քաղաքական հետապնդումներով¹⁹: ԱՄՆ-ի վարչակազմը հույս հայտնեց, որ եգիպտական իշխանությունների և

¹² Նույն տեղում:

¹³ И. Царегородцева, նշվ. աշխ.:

¹⁴ “Братья-мусульмане” призвали к бойкоту муниципальных выборов в Египте, www.islamrf.ru

¹⁵ “Муниципальные выборы в Египте и политическая позиция США”, նշվ. աշխ.:

¹⁶ «Ալ-Վաֆդ» կուսակցությունը ստեղծվել է 1919 թ. և համարվում է Եգիպտոսի ամենահին կուսակցություններից մեկը: Կուսակցության գործունեությունն արգելվեց Գամալ Նասերի իշխանության տարիներին մի շարք այլ կուսակցությունների հետ մեկտեղ: 1977 թ. Ֆուադ Սիրազ Ադ-Դինի նախաձեռնությամբ կուսակցությունը վերսկսեց իր գործունեությունը՝ վերանվանվելով «Նոր վաֆդ»: Տե՛ս Hiro D., The Essential Middle East, New-York, 2003, pp. 563-564.

¹⁷ «Թագամմու ազգային առաջադիմական» կուսակցությունը ստեղծվել է 1976 թ.: Արաբական սոցիալիստական դաշինքի «ծախ» թևի հիմքի վրա: Կուսակցությունը գլխավորեց Խալեդ Մոհի Ադ-Դինը: Կուսակցության նպատակն է՝ Եգիպտոսում կառուցել սոցիալիստական պետություն: 2000 թ. Ազգային ժողովի ընտրություններում կուսակցությունը ստացավ 6 մանդատ: Տե՛ս <http://news.bbc.co.uk/>

¹⁸ «Ալ-Ղադ» կուսակցությունը հիմնվել է 2004 թ. հոկտեմբերին Այման Նուրի նախաձեռնությամբ, ով և գլխավորեց կուսակցությունը: «Ալ-Ղադը» համարվում է այսպես կոչված վարդապոյն կուսակցություն, որը ըստ որոշ տեղեկությունների՝ գտնվում է Արևմուտքի անմիջական հովանավորության ներքո: Տե՛ս www.meast.ru

¹⁹ В. Куделев, նշվ. աշխ.:

ընդդիմության միջև կհաստատվեն երկխոսության կամուրջներ²⁰: Հարկ է նշել, որ Եգիպտոսում քաղաքական համակարգի պահպանման պարագայում ցանկացած ընտրություններ կանխավ դատապարտված էին նույնանման սցենարի կրկնությամբ:

ՏԻՄ ընտրություններին «Մուսուլման եղբայրների» ինքնաբացարկի փաստն առաջ բերեց բազմաքանակ ցույցեր, որոնցից ամենամեծը տեղի ունեցավ Ալ-Քուբրա քաղաքում, որտեղ եգիպտական ոստիկանական ուժերի միջամտության արդյունքում զոհվեց մեկ անչափահաս և վիրավորվեցին բազմաթիվ ցուցարարներ: Ապրիլի 6-ին եգիպտական իշխանությունները կանխեցին նաև Կահիրեում նախատեսվող ցույցը, որը կազմակերպել էր «Քիֆայա» շարժումը: Նույն օրը ձերբակալվեցին այդ շարժման մասնաճյուղերի 60 ղեկավարներ: Հիշեցնենք, որ «Քիֆայա» շարժումն առաջին անգամ հասարակությանը հայտնի դարձավ 2004 թ.²¹: Եգիպտոսում իշխող ԱԴԿ-ի համար ներքաղաքական իրավիճակի լարվածությանն էր միախառնվել նաև 2007 թ. վերջին և 2008 թ. սկզբին ի հայտ եկած պարենային ճգնաժամը՝ հացի և այլ անհրաժեշտ ապրանքների նկատմամբ գների աճը, ինչպես նաև եգիպտական իշխանությունների՝ Գազայի եգիպտապաղեստինյան սահմանի հարցում հսկողության ուժեղացումը: Այսպիսով՝ եգիպտական իշխանությունների առջև ծառացել էին մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ ներքաղաքական խնդիրներ, որոնք լուծում էին պահանջում: Հաշվի առնելով մի շարք զարգացած երկրների կառուցողական դիրքորոշումն ընդդիմության նկատմամբ եգիպտական իշխանությունները ևս, թույլ

²⁰ Մանրամասն տե՛ս՝ “Муниципальные выборы в Египте и политическая позиция США”, www.i-r-p.ru:

Կարևոր է նշել, որ «Թել Ավիվ» կազմակերպության կողմից ՏԻՄ ընտրությունների բոլորը կարող էր ազդակի դերակատարություն ունենալ Եգիպտոսի ներքաղաքական համակարգի և հասարակական կյանքի փոփոխման հարցում: Հարկ է նշել, որ վերջին շրջանում ԱՄՆ-ի և Եվրամիության նախաձեռնությամբ քաջալերվող քաղաքացիական հասարակության կառուցման, իշխանական համակարգի բարեփոխման, արդիականացման և ի վերջո ժողովրդավարական պետության կայացման նախաձեռնություններն արաբական մի շարք երկրներում պարարտ հող են գտնում կարծրացած և ժառանգաբար փոխանցվող իշխանության դեմ տարվող պայքարի համատեքստում:

²¹ «Քիֆայա» արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «բավական է»: Այս շարժումը պաշտոնապես առաջին անգամ հայտնի դարձավ 2004 թ. նոյեմբերին: Նրանում միավորվել էին եգիպտացի 300 մտավորականներ: Շարժման ղեկավար էր դարձել Աբու Ալ-Իլա Մադին: Սակայն շարժման ակունքները կարելի է հայտնաբերել արդեն սկսած 2000 թ., երբ Եգիպտոսում սկսեցին ձևավորվել համերաշխության կոմիտեներ՝ ի պաշտպանություն Պաղեստինում սկսված երկրորդ ինթիֆադայի:

տալով «Թել Ավիվի»՝ պատմաքաղաքական զարգացման օբյեկտիվ տեսանկյունից վաստակած, օրինական մասնակցությունը ներքաղաքական գործընթացներում, հնարավոր կդարձնեն երկրում լարվածության մթնոլորտի թոթափումը՝ ի վերջո հանգեցնելով խնդիրների՝ որոշ առումով համատեղ ու համապարփակ լուծմանը: Հարկ է նշել, որ «Եգիպտական փողոցը» երկրում գործող ընդդիմադիր ուժերից առավել շատ համակրում էր «Թել Ավիվ» կազմակերպությանը: Օրինակ՝ 2004 թ. մարտին «Մուսուլման եղբայրների» կողմից «Բարեփոխումների նախաձեռնություններ» ծրագրի հրապարակումը նաև նպաստեց Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի կողմից սկսված սահմանադրական բարեփոխումներին, որոնց արդյունքում մի շարք փոփոխությունների ենթարկվեց նաև պետության նախագահի ընտրության կարգը²²:

Սկսած 2005 թ.՝ Եգիպտոսի ներքաղաքական զարգացումները պայմանավորված էին նաև Մուբարաքի հետնորդի հարցի շուրջ ընթացող բազմաթիվ քննարկումներով: Առավել շատ արձարծվում էր այդ ժամանակ գործող նախագահ Հոսնի Մուբարաքի որդուն՝ Գամալ Մուբարաքին, երկրի իշխանությունը փոխանցելու տարբերակը: Գործող նախագահը «զգուշորեն պատրաստում էր» որդուն երկրի նախագահի պաշտոնի հավանական փոխանցմանը՝ աշխատելով չառաջացնել Եգիպտական ընդդիմության ցասումը:

Վերը նշված նպատակին էր հավանաբար միտված նաև 2009 թ. մարտին Գամալ Մուբարաքի այցն ԱՄՆ²³: Պաշտոնապես նշվում էր, թե Գամալ Մուբարաքի գործուղման նպատակն էր նախապատրաստել Հոսնի Մուբարաքի ԱՄՆ-ն նախատեսվող այցելությունը: Գործող նախագահը պետք է հանդիպեր ԱՄՆ նախագահ Բարաք Օբամայի հետ: Որոշ վերլուծաբաններ կարծում էին, որ Բուշի նախագահության տարիներին Եգիպտաամերիկյան հարաբերությունները զգալիորեն սառել էին, ինչը պայմանավորված էր ԱՄՆ-ը մերձավորարևելյան քաղաքականությամբ²⁴:

²² Այս մասին մանրամասն տե՛ս Գևորգյան Գ., Եգիպտոսում 2005 թ. կայացած նախագահական ընտրությունների շուրջ, Մերձավոր Արևելք, Եր., 2006, էջ 47, Գևորգյան Գ., Սահմանադրական բարեփոխումները Եգիպտոսում. Ժողովրդավարություն, թե՛ պատրանք, Եր., 2007, էջ 36:

²³ Հոսնի Մուբարաքի կրտսեր որդին՝ Գամալ Մուբարաքը, Եգիպտոսում իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցության քաղաքական հարցերով քարտուղարն էր:

²⁴ Օրինակ՝ կոնգրեսական Էնթոնի Վեյները 2009 թ. փետրվարին առաջարկում էր կրճատել Եգիպտոսին ամենամյա տրամադրվող ամերիկյան ֆինանսական օգնության չափը:

Եգիպտաամերիկյան հարաբերությունների ամրապնդման անհրաժեշտությունից բացի՝ Գամալ Մուբարաքի այցը միտված էր նաև պարզելու Վաշինգտոնի կարծիքը Եգիպտոսում «սիրիական սցենարով»²⁵ իշխանափոխություն իրականացնելու հարցում: Գամալ Մուբարաքը հանդիպեց ԱՄՆ ազդեցիկ կոնգրեսականների հետ և ԱՄՆ կառավարության մի շարք առանցքային պաշտոնյաների հետ: Ամերիկյան լրատվամիջոցներից մի քանիսը նշում էին, որ Գամալի այցը նաև ինքնաներկայացման նպատակ էր հետապնդում²⁶:

Արտաքուստ բարիդրացիական թվացող եգիպտաամերիկյան հարաբերությունները իրականում բարդ էին և ոչ կայուն. ամերիկյան տարբեր կառույցներ, մասնավորապես ԱՄՆ պետդեպարտամենտը պարբերաբար դատապարտում և մեղադրում էին եգիպտական իշխանություններին երկրում մարդու իրավունքների բազմաթիվ խախտումների և ոտնահարումների համար: Ի պատասխան ամերիկյան կառույցների քննադատություններին՝ Եգիպտական կողմը կոչ էր անում չմիջամտելու իր ներքին գործերին:

Ամենևին պատահական չէր, որ այս զարգացումների շրջանակներում փետրվարի 18-ին եգիպտական բանտից ազատվեց 44-ամյա Այման Նուրը, ով դեռ 2005 թ. դատապարտվել էր 5 տարվա ազատազրկման եգիպտական իշխանությունների կողմից՝ մեղադրվելով իր հիմնդրած «Ալ-Լադ» կուսակցությունն օրինականացնելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը կեղծելու մեջ: Նուրին ազատ արձակելու վերաբերյալ միջնորդում էին ոչ միայն եգիպտական իրավապաշտպանները, այլև մի շարք արևմտյան երկրներ, այդ թվում նաև ԱՄՆ:

Եգիպտոսի ներքաղաքական զարգացումների համատեքստում կարևոր տեղ էր զբաղեցնում 2010 թ. նոյեմբերի 28-ին և դեկտեմբերի 4-ին երկու փուլով անցկացված խորհդարանի ստորին պալատի ընտրությունները²⁷: Նոյեմբերի 8-ին հայտնի

²⁵ Խոսքը գնում էր Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ Ալ-Ասադի մահից հետո երկրում իշխանությունը նրա որդուն՝ Բաշար Ալ-Ասադին փոխանցելու մասին:

²⁶ Gamal Mubarak, Possible Successor to Egyptian President, visits USA, <http://www.huffingtonpost.com>

²⁷ Եգիպտոսի օրենսդիր իշխանությունը բաղկացած է երկպալատանի համակարգից՝ վերին և ստորին պալատներից. 1) Խորհրդատվական խորհուրդ (Մաջլիս աշ-շուրա) և 2) Ժողովրդական ժողով (Մաջլիս ալ-շաաբ): Մաջլիս աշ-շուրան ստեղծվել էր 1980 թ.: Այնուհետև նրա լիազորությունները լրամշակվեցին 2011 թ. թիվ 109 դեկրետ-օրենքով: Այն խորհրդատվական մարմնի լիազորություններ ունի: Նախագահն այն կարող էր ցրել՝ ըստ իր ցանկության: Համաձայն այդ օրենքի՝ վերջինս կազմված է 270 անդամներից, որոնց 2/3-ը

դարձավ, որ խորհրդարանական ընտրություններին 508 տեղի համար կայաքարեն 5720 թեկնածու, սակայն Կենտրոնական ընտրական կոմիտեն թույլատրեց մասնակցել ընտրություններին միայն 4686-ին: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունն առաջադրել էր 134 թեկնածու, որոնք հանդես էին գալիս որպես անկախ թեկնածուներ. «Վաֆդը»՝ 250 թեկնածու, «Ալ-Թագամ-մուն»՝ 82 թեկնածու, նասերականները՝ 47 թեկնածու²⁸:

Նոյեմբերի 9-ին «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության գերագույն ղեկավար Մոհամմեդ Բադին հայտարարեց, որ եթե եգիպտական իշխանություններն ընտրախախտումներ կազմակերպեն, ապա «եգիպտական ժողովրդի զայրույթը կթափվի փողոցներ²⁹»: Միևնույն ժամանակ Բադին նշեց, որ «Մուսուլման եղբայրները» չեն դիմի բռնության: Իր հերթին Մուբարաքը հայտարարեց, որ ընտրությունները կլինեն արդար և ազատ: Նոյեմբերի 15-ին ԱՄՆ պետդեպարտամենտի ներկայացուցիչ Ֆիլիպ Քրոուլին հայտարարեց, որ Վաշինգտոնը ողջունում է եգիպտական իշխանությունների պատրաստակամությունն՝ ազատ և թափանցիկ ընտրություններ անցկացնելու հարցում: Քրոուլին կոչ արեց նաև թույլատրելու ընտրություններին միջազգային դիտորդների և եգիպտական քաղաքացիական կազմակերպությունների մասնակցությունը: Ի պատասխան ԱՄՆ առաջարկություններին՝ նոյեմբերի 18-ին Եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարարությունը հայտնեց, որ ԱՄՆ-ի մի շարք առաջարկներ, մասնավորապես միջազգային դիտորդներին Եգիպտոս ուղարկելու առաջարկությունը, անընդունելի են Եգիպտոսի համար: Եգիպտոսի արտաքին քաղաքական գերատեսչությունը նաև մտահոգություն էր հայտնում ԱՄՆ նախագահ Օբամայի և ամերիկյան մի շարք քաղաքագետների հետ հանդիպման ժամանակ հնչեցված առաջարկների վերաբերյալ, մասնավորապես «Մերձավոր Արևելքի

ընտրվում են ուղիղ գաղտնի քվեարկությամբ, իսկ 1/3-ը նշանակվում են երկրի նախագահի կողմից: 180 հոգուց 120-ը պետք է ընտրվեն քաղաքական կուսակցությունների ցուցակով, իսկ 60-ը՝ անհատական թեկնածուների համակազով: Ընտրական շրջանները ներառում են 30 շրջաններ, որտեղ պատգամավորներն ընտրվում են՝ ըստ ցուցակների, և 30 շրջաններ՝ անհատական ընտրակարգով ընտրվող պատգամավորների համար: Մաջլիս ալ-շաաբը, սկսած 2010 թ., բաղկացած էր 518 տեղից, որոնցից 508-ը ընտրվում են համաժողովրդական քվեարկությամբ, 64 տեղ նախատեսված է կանանց համար, և ևս 10-ին նշանակում է նախագահը: Տե՛ս www.cia.gov/library

²⁸ Egypt's Islamists Sees Election Setback in 2010, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=17551>

²⁹ M.Badie, A Voice in the Government, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2010/11/29/mohammad-badie-on-egypt-s-muslim-brotherhood.html>

բարեփոխման» ծրագրի: Եգիպտոսի ԱԳՆ վերոնշյալ քաղաքագետներին անվանեց «Մերձավոր Արևելքում քաոս տարածողներ»՝ ավելացնելով, որ նման նախաձեռնությունները տարածաշրջանը կներքաշեն անդառնալի զարգացումների մեջ:

Ի հավելումն եգիպտական արտաքին գերատեսչության հայտարարությանը՝ նոյեմբերի 26-ին Եգիպտոսի խորհրդարանի խոսնակ Ֆաթիի Սուրուրը նշեց, որ ԱՄՆ-ի կողմից վերը նշված հարցի կապակցությամբ գործադրած ճնշումները կարող են հանգեցնել Եգիպտոսում իսլամական կարգերի հռչակման, ինչը կփոխի տարածաշրջանում ուժերի հարաբերակցությունը:

Ընտրություններից առաջ եգիպտական իշխանությունները կարծում էին, որ ընտրությունների համար բավական կլինի մեկ փուլը, սակայն ընդդիմության գործոնը և երկրում լարված քաղաքական իրադրությունը ընտրական զարգացումները տարան դեպի երկրորդ փուլ: Արդեն նոյեմբերի 30-ին «Մուսուլման եղբայրները» հայտարարեցին, որ ընտրությունների առաջին փուլը հարկավոր է ճանաչել անվավեր, որ իշխանությունների կողմից կատարված ընտրախախտումները զարհուրելի են՝ հայտնելով նաև, որ իրենք բոյկոտում են ընտրությունների հաջորդ փուլը: «Մուսուլման եղբայրների» հայտարարությանը միացան նաև «Վաֆդը» և մյուս ընդդիմադիր կուսակցությունները: Այս ամենի արդյունքում ընտրությունների երկրորդ փուլ անցավ միայն իշխող ԱԴԿ-ն:

Ընտրությունների առաջին փուլում տեղ գտած զանգվածային ընտրախախտումներին արձագանքեց նաև ԱՄՆ-ը՝ արտահայտելով իր խոր հիասթափությունը և կոչ արեց չեղյալ հայտարարելու ընտրությունների առաջին փուլի արդյունքները³⁰: Այնուամենայնիվ եգիպտական իշխանությունները շարունակեցին ընտրական գործընթացը՝ հայտարարելով, որ ընդդիմությունը կեղծ տեղեկատվություն է տարածում:

Հարկ է նշել, որ այդ ընտրությունները «մութարաքյան Եգիպտոսի» վերջին խորհրդարանական ընտրություններն էին: Երկու փուլով անցած խորհրդարանական ընտրությունները հերթական անգամ ի ցույց դրեցին եգիպտական իշխանությունների դեմ ուղղված զանգվածային դժգոհությունները³¹:

Համաձայն հրապարակված պաշտոնական տվյալների՝

³⁰ Куделев В., Ситуация в Египте: ноябрь 2010 г., www.iimes.ru

³¹ “В Египте оппозиция протестует против нарушений на парламентских выборах, в ходе которых погибли 3 человека”, <http://www.newsru.com/world/30nov2010/egi.html>

Եգիպտոսում խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում գրանցվեց հետևյալ պատկերը՝ «Ազգային-դեմոկրատական կուսակցություն»՝ 420 տեղ, նույն կուսակցությանը հարող անկախ թեկնածուներ՝ 53 տեղ, «Նոր վաֆդ» կուսակցություն՝ 6 տեղ, «Ալ-Թազամմու» կուսակցություն (առաջադեմ ազգային յունիոնիստական կուսակցություն)՝ 5 տեղ, «Ալ-Ղադ» կուսակցություն՝ 1 տեղ, նասերականներ («Արաբական դեմոկրատական» կուսակցություն), «Սոցիալական դեմոկրատիայի կուսակցություն»՝ 1 տեղ, «Սերնդի դեմոկրատական կուսակցություն»՝ 1 տեղ, «Ազատական» կուսակցություն», «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպություն՝ 1 տեղ, և 10 տեղ նախատեսված պետության նախագահի կողմից համապատասխան նշանակումների համար³²:

Այդպիսով՝ երկրում իշխող ԱԴԿ-ն զբաղեցրեց ստորին պալատի տեղերի մեծամասնությունը: Հարկ է նշել, որ խորհրդարանական ընտրությունների երկրորդ փուլում ԱԴԿ-ի կողմից պատգամավորական տեղերի մեծ մասի զբաղեցնելը պայմանավորված էր նաև այն փաստով, որ ընտրությունների առաջին փուլից հետո ընդդիմադիր կուսակցությունների ճնշող մեծամասնությունը, այդ թվում և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը հրաժարվեցին ընտրությունների երկրորդ փուլին մասնակցելուց՝ բոյկոտելով այն: Լրատվամիջոցները նշում էին, որ այդ ընտրությունները Եգիպտական պատմության մեջ երևի թե վատթարագույնն էին: ԱՄՆ պետդեսպարտամենտի պաշտոնական ներկայացուցիչ Ֆիլիպ Քրոուլին նշեց, որ Եգիպտոսում խորհրդարանական ընտրությունները կասկածելի էին իրենց օբյեկտիվությամբ, և ԱՄՆ-ում մտահոգված էին Եգիպտոսում ժողովրդավարության ոտնահարմամբ³³: Հետաքրքիրն այն էր, որ 2009 թ. դեկտեմբերին հրապարակված «Վիքիլիքսի» աղմկահարույց նյութերից մի քանիսը վերաբերում էին նաև ներքաղաքական իրադրությանը Եգիպտոսում: Համաձայն այդ տեղեկությունների՝ Եգիպտոսում ԱՄՆ նախկին դեսպան Ֆրենսիս Ռիչարդսոնը Վաշինգտոն 2007 թ. մայիսին ուղարկած իր նամակում գրել էր, որ Գամալ Մուբարաքի թեկնածությունը, որպես Եգիպտոսի նախագահ, կառաջադրվեր իշխող ԱԴԿ-ի կողմից համապատասխան միջոցների օգտագործմամբ, ՏԻՄ և խորհրդարա-

³² Guide to Egypt's Transition, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2010/09/10/egypt>

³³ Նույն տեղում:

նական ընտրությունների միջոցով: Սակայն դեսպանը նշում էր նաև, որ Գամալի թեկնածությունը միանշանակ չէր ընկալվում եգիպտական բարձրաստիճան մի շարք զինվորականների կողմից, որոնք հասկանում էին, որ նախ՝ Գամալը զինվորական է, և երկրորդ՝ նա այսպես կոչված եգիպտական «հին գվարդիայից» չէ: Դեսպանը նշում էր նաև, որ Գամալը հեղինակություն չի վայելում նաև եգիպտական հասարակությունում: Եգիպտոսում ԱՄՆ հաջորդ դեսպան Մարգրետ Սկոբիի՝ 2009 թ. մայիսին Վաշինգտոն գրած նամակում նշվում էր, որ Հոսնի Մուբարաքն ինքը կարող էր կրկին առաջադրվել նախագահի հաջորդ ընտրություններում, և կամ որպես հավանական թեկնածուներ նշվում էին Գամալ Մուբարաքի, Օմար Սուլեյմանի և ԱՊԼ գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսայի թեկնածությունները: Սկոբին նշում էր նաև, որ չնայած բարձրաստիճան զինվորականների արտաքուստ հավատարմությանը Մուբարաքին՝ հնարավոր էր, որ նրանցից մի քանիսն ամենակարևոր պահին չսատարեն իրենց նախագահին³⁴:

Նպատակ ունենալով մեկուսացնելու ընդդիմությանը՝ եգիպտական իշխանությունները հոկտեմբերի 19-ին սառեցրին եգիպտական 12 հեռուստաալիքների՝ եթեր դուրս գալու թույլտվությունը³⁵: Միևնույն ժամանակ այս ընտրությունների ժամանակ բոլոր ընդդիմադիր կուսակցությունները միաձայն հայտնում էին իրենց բողոքը: Զանգվածային բողոքի ակցիաներ անցկացվեցին Կահիրեում և Ալեքսանդրիայում: Ընդդիմության և ոստիկանական ուժերի միջև բախումներ տեղի ունեցան Քաֆր Ալ-Շեյխ, Դամանխուր և Դաքխալիա քաղաքներում: Ընտրությունների երկրորդ փուլն անցավ դեկտեմբերի 5-ին: Ժողովրդական ժողով ընտրվեց 508 պատգամավոր՝ 254 ընտրատարածքներից: Հարկ է նշել, որ ընտրություններից առաջ Կենտրոնական ընտրական կոմիտեն հրաժարվեց գրանցելու «Մուսուլման եղբայրների» մի շարք թեկնածուների, որոնց կողմնակիցները հակակառավարական ցույցեր կազմակերպեցին: Դրանցից ամենամեծն անցավ Ալեքսանդրիայում: Ընտրություններին չէին թույլատրել մասնակցել նաև օտարերկրյա դիտորդներին³⁶:

2010–2011 թթ. արաբական մի շարք երկրների համար գլոբալ ցնցումների, քաղաքական համակարգի ձևափոխման և կարծ-

³⁴ В. Куделев., “Ситуация в Египте: декабрь 2010 г.”, www.iimes.ru

³⁵ Մինչդեռ նախորդ ընտրություններին եգիպտական իշխանությունները եթեր դուրս գալու իրավունքից զրկել էին 5 հեռուստաալիք:

³⁶ В. Куделев., “Ситуация в Египте: выборы в парламент”, www.iimes.ru

րացած իշխանության կերպարանափոխման ժամանակահատված էր: Տասնյակ տարիներ գոյություն ունեցող արաբական մի շարք վարչակարգեր հայտնվեցին համակարգային փոփոխման ընտրության առջև: Սկիզբ առած զարգացումների համար որպես խթան հանդիսացան թե՛ 2010 թ. Թունիսում սկսված ներքաղաքական ճգնաժամը և թե՛ 2010 թ. աշնանը Եգիպտոսում աննախադեպ ընտրախախտումներով անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները:

2011 թ. հունվարի 1-ի գիշերը Ալեքսանդրիայում ղպտիական եկեղեցու մոտ պայթյուն որոտաց, որի արդյունքում զոհվեցին շուրջ 20 և վիրավորվեցին ավելի քան 97 ղպտի քրիստոնեա³⁷: Ալեքսանդրիայի քաղաքապետ Աբդ Ալ-Լաբաբը կատարվածի պատասխանատվությունը դրեց «Ալ-Կաիդա» ահաբեկչական կազմակերպության վրա³⁸: Հաջորդ օրը Եգիպտոսի ներքին գործերի նախարար Հաբիբ ԱլԱդլին Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած ահաբեկչության մեջ մեղադրեց «Իսլամի բանակ» («Ջեյշ ալ-իսլամ») կազմակերպությանը, որը կապված էր «Ալ-Կաիդայի» հետ³⁹: Կարելի է ենթադրել, որ Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած արյունալի դեպքերը միտված էին խարխուլելու Եգիպտական հասարակական փխրուն կարգը: Կազմակերպիչները հավանաբար հաշվի էին առել նաև այն հանգամանքը, որ որոշ ժամանակ առաջ Եգիպտոսում անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները երկրում զանգվածային դժգոհություն էին առաջացրել, որը ևս հարկավոր էր էլ ավելի զարգացնել: Հարկ է նշել, որ Եգիպտոսում ղպտիների և իսլամադավանների միջև պարբերաբար զանգածային բնույթի բախումներ էին տեղի ունենում, որոնք ուղղորդելու դեպքում կարող էին վերաճել նունիսկ հակամարտության:

2011 թ. հունվարի 25-ին Կահիրեում կազմակերպվեց «Ցասման օրը»⁴⁰: Եթե հիմք ընդունենք «Վիքիլիքսի» տարբեր հրա-

³⁷ Egypt Bomb Kills 21 at Alexandria Coptic Church, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12101748>

Պայթյունը տեղի էր ունեցել ամանորյա ավանդական աղոտքից մեկ ժամ անց, երբ եկեղեցու այցելուները լքում էին եկեղեցին:

³⁸ Теракт в Александрии и демография в Палестине: обзор арабских СМИ, http://www.newsru.co.il/press/02jan2011/arab_a101.html

³⁹ “Взрыв в Александрии устроили палестинские “друзья” “Аль-Каиды”, <http://www.vesti.ru/doc.html?id=422568&tid=87114>

⁴⁰ Ըստ “Wikileaks”-ի՝ Կահիրեում ԱՄՆ-ի դեսպանությունը վերջին երեք տարիների ընթացքում օգնություն էր տրամադրում ընդդիմադիր Եգիպտացի երիտասարդներին՝ երկրում իշխանափոխություն իրականացնելու համար: 2008 թ. դեկտեմբերի 30-ին Վաշինգտոն հղած իր գաղտնի նամակում

պարակումները, ապա ներքաղաքական ճգնաժամը և ծայրահեղ լարվածության առաջացումը Եգիպտոսում ամենևին էլ անակնկալ չէր, քանի որ ներքաղաքական զարգացումների նման սցենարը վերջին տարիներին հաճախ էր շոշափվում Եգիպտոսում ամերիկյան գաղտնի գործակալների և ընդդիմադիր որոշ ուժերի միջև գոյություն ունեցող գաղտնի շփումների ժամանակ: Հարկ է նշել, որ դեռ 2011 թ. հունվարի 19-ին «Մենք բոլորս Խալեդ Սաիդ ենք»⁴¹ շարժման ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ հունվարի 25-ին ողջ Եգիպտոսում տեղի կունենան աննախադեպ բողոքի ակցիաներ և ցույցեր՝ ուղղված եգիպտական իշխանությունների դեմ: Եգիպտական հասարակությունը ձգտում էր փոփոխությունների և չէր ցանկանում 2011 թ. սեպտեմբերին նախատեսվող նախագահական ընտրություններին տեսնել Գամալ Մուբարաքին երկրի իշխանությունը փոխանցելու հավանականությունը: Հոսնի Մուբարաքի՝ տասնյակ տարիներ իշխանության ղեկին գտնվելու հանգամանքը ևս հասարակությունը դիտարկում էր որպես Եգիպտոսի աղքատության և երկրի տնտեսական աճի հիմնական պատճառներից մեկը:

Անտարակույս է այն հանգամանքը, որ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը 20-րդ դարի սկզբից ծավալված իր ընդդիմադիր գործունեությամբ կարողացավ յուրովի հասունացնել եգիպտական հասարակությունը նշված այսպես կոչված «Ցասման օրվան» և հակաիշխանական իրենց երկարատև պայքարով որոշ առումով նաև «քաղաքացիական զարթոնքի» միտման գործոն հանդիսանալ: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ սոցիալական ցանցերի միջոցով կկարողանան փողոց հանել 100 հազարավոր եգիպտացիների⁴²:

Մի շարք հեղինակների կարծիքով՝ Եգիպտոսում սկսված

Եգիպտոսում ԱՄՆ դեսպան Մարգրեթ Սկոբին գրում էր, որ 70.000 երիտասարդներից բաղկացած «Ապրիլի 6-ի» ընդդիմադիր շարժումը պատարաստվում էր իշխանափոխություն իրականացնել 2011 թ.: Սկոբին նշում էր նաև, որ «Ապրիլի 6-ի» շարժումը կազմակերպչական հիմնական գործողությունները պատրաստվում էր իրականացնել սոցիալական ցանցերի օգնությամբ:

⁴¹ Խալեդ Սաիդի անունը եգիպտական ընդդիմադիր «Ապրիլի 6-ի» շարժման և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության համար դարձել էր խորհրդանշական: Խալեդ Սաիդը 28 տարեկան հասակում մահացել էր 2010 թ. Ալեքսանդրիայի բանտում տանջանքների ենթարկվելուց հետո: Տե՛ս “Братья назначили дату народного восстания в Египте”, <http://www.newsru.co.il/mideast/>

⁴² Over 37.500 Egyptians to Take Part on January 25th Uprising, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=27870>

ներքաղաքական ճգնաժամը Մուբարաքի 30-ամյա կառավարման արդյունքն էր, որի պայմաններում եգիպտական ընդդիմությունը չունեի իրական հնարավորություն «մոտենալու նախագահական աթոռին», ինչպես նաև գործադրությունը, եգիպտական ընչազուրկ ստվար զանգվածի սոցիալական վիճակը բարելավելու իրական մեխանիզմների բացակայությունը, ինչպես նաև ժողովրդագրական խնդիրը⁴³։ Ներքաղաքական ճգնաժամը եգիպտոսում պայմանավորված էր նաև Թունիսում սկսված հեղափոխության գործոնով, որն էլ «դոմինոյի էֆեկտի»⁴⁴ նշանակություն ունեցավ⁴⁵ ոչ միայն եգիպտոսի, այլև արաբական ևս մի քանի այլ երկրների համար։ Եգիպտոսում, ինչպես և Թունիսում տեղ գտան ինքնահրկիզման դեպքեր։ Օրինակ՝ հունվարի 17-ին Կահիրեում՝ խորհրդարանի շենքի առջև, մի եգիպտացի ուսանող ինքնահրկիզվեց։ Հունվարի 19-ին Միջուկային էներգիայի միջազգային գործակալության (ՄԷՄԳ) նախկին ղեկավար եգիպտացի Մուհամմեդ Ալ-Բարադեին լրագրողների հետ զրույցում նշեց՝ իրավիճակը եգիպտոսում կապված է Թունիսում ընթացող զարգացումների հետ, այնուհետև շեշտեց, որ Մուբարաքը ստիպված կլինի հրաժարական տալ, քանի որ եգիպտական ժողովուրդը փոփոխությունների կարիք ունի⁴⁶։

Հարկ է նշել, որ դեռ 2010 թ. փետրվարին Բարադեյը, լքելով ՄԷՄԳ-ի ղեկավարի պաշտոնը, հայտարարեց, որ Մուբարաքին

⁴³ А. Коротаев, Ю. Зинькина, “Египетская революция 2011 г.”: структурно-демографический анализ, Полис, Экстратекст. 2011, Выпуск 1., տես <http://www.politstudies.ru/extratext/text/issue2011A.htm>

Ընդդիմադիրները պահանջում էին նաև պաշտոնանկ անել եգիպտոսի ներքին գործերի նախարար Հաբիբ Ալ-Ալիին։

⁴⁴ Քաղաքական այս տեսությունն առաջադրվել է ԱՄՆ պետքարտուղար Ջոն Դալեսի կողմից, որի հիմքում ընկած է «շղթայաձև արձագանքի» սկզբունքը։ Այս տեսությունն օգտագործվում էր ԱՄՆ վարչակազմի կողմից Վիետնամում պատերազմ սկսելու անհրաժեշտությունը հիմնավորելու համար, քանի դեռ Վաշինգտոնը կարծում էր, որ եթե Հարավային Վիետնամում հաղթի կոմունիզմը, ապա դա շղթայաձև ձևով կազդի տարածաշրջանի մյուս երկրների վրա։ «Դոմինոյի էֆեկտի» տեսությունը լայնորեն օգտագործվում էր նաև 1980-ականներին Ռեյգանի վարչակազմի կողմից Լատինական Ամերիկայի երկրների նկատմամբ։

⁴⁵ Ինչպես հայտնի է, 2010 թ. դեկտեմբերի 17-ին Թունիսի Սիդի-Բուզիդ քաղաքի քաղաքապետարանի առջև 26-ամյա թունիսցի Մուհամմեդ Բուազիզին՝ որպես սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական անարդարության դեմ բողոքի ցատում, ինքնահրկիզում կատարեց։ Антиправительственные демонстрации перекинулись из Туниса в Египет, տես <http://www.rbcdaily.ru/2011/01/25/>

⁴⁶ “Эль-Барадеи, Египет ждёт то же, что и Тунис”, <http://www.newsru.co.il/mideast/>

ընդդիմադիր շարժում է սկսելու⁴⁷ և հաջողության դեպքում կստանձնի Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը⁴⁸: Արդեն 2010 թ. դեկտեմբերին՝ դեռ թունիսյան իրադարձություններից բավականին ժամանակ առաջ, Բարադեյն Եգիպտական ժողովրդին քաղաքացիական անհնազանդության կոչ հղեց: Հունվարի 28-ին Բարադեյն արդեն մասնակցում էր Կահիրեում կազմակերպված ցույցին⁴⁹, իսկ հունվարի 30-ին անցկացվող ցույցին Բարադեյն արդեն հանդես եկավ որպես միացյալ ընդդիմության, այդ թվում և իսլամականների առաջնորդ: Նպատակ ունենալով հսկողության տակ պահելու ներքաղաքական զարգացումները երկրում՝ Եգիպտական իշխանությունները սկսեցին ձեռքակալել ընդդիմության՝ թե՛ իսլամիստ և թե՛ լիբերալ առաջնորդերին⁵⁰: Նույն օրը երկրում անջատվեց ինտերնետը, մասնակի անջատվեց բջջային կապը, իսկ մեծ քաղաքներում պարետային ժամ մտցվեց⁵¹: Երկրի խոշոր քաղաքներում սկսվեցին ընդհարումներ զորքերի և ցուցարարների միջև: Փետրվարի 2-ին Եգիպտոսի փողոցներում հայտնվեցին նաև այն ուժերը, որոնք սատարում էին Մուբարաքին⁵²: Կահիրեի տարբեր արվարձաններում նրանց և ընդդիմադիրների միջև ևս բախումներ գրանցվեցին⁵³:

Արդեն փետրվարի 3-ին Մեծ Բրիտանիայի իշխանությունները Կահիրեն հայտարարեցին «պատերազմի գոտի»⁵⁴ և կոչ արեցին բրիտանահպատակ քաղաքացիներին լքելու Եգիպտոս-

⁴⁷ “Бывший глава МАГАТЭ эль-Барадеи создает “Коалицию за перемены”, <http://www.newsru.co.il/mideast/24feb2010/baradei510.html>

⁴⁸ “Мухаммед эль-Барадеи хочет баллотироваться на пост президента Египта”, <http://www.newsru.co.il/mideast/23feb2010/baradei504.html>

⁴⁹ Հարկ է նշել, որ հունվարի 27-ին՝ Եգիպտոս ժամանելուն պես, Բարադեյն ուստիկանությունը տնային կալանքի տակ վերցրեց: Բարադեյը հայտարարել էր, թե ինքը պատրաստ էր ստանձնել Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը, եթե իրեն այդ մասին «խնդրի փողոցը»՝ միևնույն ժամանակ կոչ անելով Մուբարաքին թողնելու իր պաշտոնը: Տե՛ս “Бывший главе МАГАТЭ призвал президента Египта уйти в отставку”, <http://www.lenta.ru/news/2011/01/27/rescall/>

⁵⁰ “В Египте продолжают массовые аресты членов движения “Братья-мусульмане””, <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=82114&cf=>

⁵¹ “Египет стер себя с интернет-карты мира”, <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=82114&cf=>

Տե՛ս՝ նաև՝ Եգիպտ: армия охраняет пирамиды, <http://www.zman.com/news/2011/01/30/93951.html>

⁵² “Violent Clashes Mark Protests Against Mubarak”’s Rule, <http://www.nytimes.com/2011/01/26/>

⁵³ В Египте сторонники президента Мубарака открыли огонь по оппозиционерам”, <http://www.itv.ru/news/world/170120>

⁵⁴ “Protest in Egypt and Unrest in Middle East—as it happened”, <http://www.guardian.co.uk/global/blog/2011/jan/25/middleeast-tunisia#block-51>

սը: Հունվարի 26-ից Եգիպտոսի տարբեր խոշոր քաղաքներում, այդ թվում՝ Կահիրեում սկսվեցին զանգվածային անկարգություններ և զինված բախումներ զորքերի և ընդդիմադիրների միջև⁵⁵: Հարձակումներ էին իրականացվում վարչական շենքերի վրա, եգիպտական ոստիկանությունը շարունակում էր ձերբակալությունները⁵⁶: Հունվարի 27-ին եգիպտական ֆոնդային բորսան դադարեցրեց առք ու վաճառքը երկրում սկսված ճգնաժամի պատճառով: Հունվարի 28-ին երկրում կազմավորվեց անցումային կառավարություն, որի ղեկավարումը ստանձնեց Եգիպտոսի ցամաքային զորքերի հրամանատար, գեներալ Մուհամմեդ Հուսեյն Տանտաուին⁵⁷, իսկ հունվարի 29-ին Մուբարաքը հայտարարեց հին կառավարության կազմալուծման մասին⁵⁸: Հունվարի 29-ի դրությամբ նշվում էր 13 սպանվածի և 1030 վիրավորվածների մասին⁵⁹: Հունվարի 29-ին Մուբարաքը վերականգնեց է 1981 թ. փաստացի չգործող Եգիպտոսի փոխնախագահի պաշտոնը, որը ստանձնեց Եգիպտոսի հետախուզության նախկին պետ Օմար Սուլեյմանը: Վերջինիս նախկին պաշտոնը հունվարի 31-ին ստանձնեց Մուրադ Մուաֆին: Պաշտոնանկ արված վարչապետ Ահմեդ Նազիֆի փոխարեն նշանակվեց Եգիպտոսի ռազմաօդային ուժերի նախկին հրամանատար Ահմեդ Շաֆիքը⁶⁰: Այս նույն ժամանակահատվածում եգիպտական կողմից հանվեց Ռաֆահ անցակետի շրջափակումը, որտեղ Սինայի բեդվինների և եգիպտացի սահմանապահների միջև տեղի ունեցած բախման արդյունքում 12 եգիպտացի սահմանապահ

⁵⁵ “Egypt Protesters set Fire to Government Building in Suez”, <http://www.reuters.com/article/2011/01/26/us-egypt-protest-suez-idUSTRE70P7T620110126>

Հունվարի 27-ին Սուեզ քաղաքում հրկիզվեց հրշեջ կայանը, հունվարի 9-ին հայտնի դարձավ առաջին 9-ը զոհված ընդդիմադիրների մասին: Ալեքսանդրիա, Լուքսոր, Մինա, Շարքիյա, Ալ-Մանսուրա, Իսմայիլիա քաղաքներում տեղի ունեցան զինված բախումներ, հունվարի 28-ին Կահիրեում հրկիզվեց իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցության շենքը, և փորձ արվեց թալանելու Կահիրեի եգիպտական պատմության թանգարանը, նույն օրը ընդդիմադիր ուժերը փորձեցին գրոհել Եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարարության շենքը:

⁵⁶ “Egypt Protests: Anti-Mubarak Demonstrators Arrested”, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12289475>

⁵⁷ “Мубарак бежал из Египта”, http://mignews.ru/news/disasters/world/280111_224624_05091.html

⁵⁸ “Мубарак распустил правительство Египта:”, <http://lenta.ru/news/2011/01/29/mubarak/>

⁵⁹ Նույն տեղում:

⁶⁰ “Президент Египта Мубарак назначил новым премьером экс-главу BBC страны”, http://www.gazeta.ru/news/lenta/2011/01/29/n_1680006.shtml

էր զոհվել⁶¹: Հունվարի 30-ին եգիպտական Վադի-Նաթրուն բանտից շուրջ 1000 բանտարկյալներ փախուստի դիմեցին⁶²: Նույն օրը Կահիրեում տուն վերադառնալիս սպանվեց ադրբեջանական դեսպանության աշխատակիցը, որից հետո պաշտոնական Բաքուն սկսեց Ադրբեջանի քաղաքացիների դուրս բերումը Եգիպտոսից⁶³: ԱՄՆ-ն ևս կոչ արեց իր քաղաքացիներին լքելու Եգիպտոսը⁶⁴: Հարկ է նշել, որ ԱՄՆ-ի տվյալ կոչին նախորդել էր Եգիպտոսում 1986–1991 թթ. ԱՄՆ նախկին դեսպան Ֆրենք Վիսների հանդիպումը Մուբարաքի հետ⁶⁵: Վաշինգտոնը հույս ուներ, որ Մուբարաքի հետ մտերիմ հարաբերություններ ունեցող նախկին դեսպանին կհաջողվեր համոզել նախագահին հրաժարական տալ, սակայն ապարադյուն⁶⁶: Երկիրը լքելու ցուցում ստանում են նաև ռուսական «Լուկոյլ» և «Նովատեկ» ընկերությունների աշխատակիցները⁶⁷: Հունվարի 30-ին եգիպտական զորքեր մտցվեցին նաև Շարմ Ալ-Շեյխ⁶⁸: Իսկ հունվարի 31-ին դադարեցվեց նաև Ալեքսանդրիայի նավահանգստի շահագործումը⁶⁹:

Այս ընթացքում ընդդիմությունը, նպատակ ունենալով ուժեղացնելու ճնշումը իշխանությունների նկատմամբ, միավորվեց «Ազգային ճակատում» և փետրվարի 1-ը հայտարարեց «մի-

⁶¹ “Эхо египетского восстания: перестрелка на КПП в Рафиахе, 12 убитых”, <http://www.zman.com/news/2011/01/29/93912.html>

⁶² “Из тюрьмы Египта збежали тысячи заключенных”, տե՛ս <http://lenta.ru/news/2011/01/30/prisoners/>

⁶³ “При беспорядках в Египте погиб сотрудник посольства Азербайджана”, <http://news.day.az/society/250550.html?crnd=73626>

⁶⁴ “США призывают своих граждан покинуть Египет “быстро, насколько возможно”, готовят в понедельник эвакуацию”, տե՛ս http://www.gazeta.ru/news/lenta/2011/01/30/n_1680674.shtml

⁶⁵ Վաշինգտոնում որոշեցին, որ միայն դեսպան Մարգրետ Սկորբի ներկայությունը Կահիրեում բավական չէ Մուբարաքի հետ բանակցելու համար: Այդ իսկ պատճառով որոշում ընդունվեց Կահիրե գործուղելու Վիսներին: Վիսները բավականին մեծ հեղինակություն ունի ԱՄՆ-ում, նրա հայրը ԿՀՎ հիմնադիրներից մեկն էր:

⁶⁶ А. Реутов, “Хосни Мубарака отстраняют и привлекают. Египтянам уже мало отставки президента Египта, они требуют суда над ним”, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1296622800>

⁶⁷ “ЛУКОЙЛ” и “Новатэк” эвакуируют сотрудников из Египта, где число жертв достигло 150, туристы остаются, http://www.gazeta.ru/news/lastnews/2011/01/30/n_1680746.shtml

⁶⁸ “Власти Египта вводят в Шарм аш Шейх войска”, http://www.gazeta.ru/news/lastnews/2011/01/30/n_1680794.shtml

⁶⁹ “Египетские власти закрыли морской порт Александрии”, <http://www.vesti.ru/doc.html?id=424590>

լիոնների քայքայ» օր⁷⁰: Բացի Մուբարաքի հրաժարականի մասին բացականչություններից՝ «Եգիպտական փողոցի» կարգախոսն էին նաև «հաց, խաղաղություն և հարգանք» բառերը: Հերթական անգամ հավաքվելով Թահրիր հրապարակում, որը արդեն վերաճել էր «Եգիպտական հեղափոխության կենտրոնական հավաքատեղիի», ընդդիմությունն ակնկալում էր, որ բանակը կանցնի իրենց կողմը և Մուբարաքը ստիպված կլինի հրաժարական տալ⁷¹: Նույն օրը երեկոյան Մուբարաքը ելույթ ունեցավ հեռուստատեսությամբ և հայտարարեց, որ չի առաջադրվի 2011 թ. աշնանը նախատեսվող նախագահական ընտրություններում, բայց մինչ այդ չի հանձնի երկրի նախագահի պաշտոնը⁷²: Մուբարաքի ելույթի արդյունքում երկրում իրավիճակն էլ ավելի սրվեց և փետրվարի 2-ին Ալ-Բարադեյը խնդրեց եգիպտական զինված ուժերին միջամտել ստեղծված իրավիճակին, քանի որ ընդդիմադիրներին հնարավոր չէ վերահսկել. այրվում էին խանութներ, գրասենյակներ, իսկ եգիպտական բանտերից փախուստի դիմաձների թիվը հասնում էր 20.000-ի, որոնց շարքերում էին նաև «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության և «Համաս» շարժման ներկայացուցիչները⁷³:

Փետրվարի 4-ին ընդդիմությունը կրկին կազմակերպեց «միլիոնների երթի» օր: Նույն օրը շարունակելով պահանջել Մուբարաքի հրաժարականը՝ «Մուսուլման եղբայրները» և Ալ-Բարադեյը⁷⁴ ևս հայտարարեցին, որ չեն մասնակցի ապագա նախագահական ընտրություններին⁷⁵: Հայտնվելով գրեթե անելանելի վիճակում և զրկվելով արտաքին աշխարհի աջակցությունից՝ Մուբարաքը նախագահական պարտականությունների մի մասը հանձնեց Օմար Սուլեյմանին, սակայն դարձյալ հայտարարեց, որ կմնա իշխանության գլուխ մինչև 2011 թ. աշնանը նախատեսվող

⁷⁰ “Египетская оппозиция объединилась в Национальный фронт”, <http://www.interfax.ru/society/news.asp?id=175635>

⁷¹ А.Реутов, “Хосни Мубарака отстраняют и привлекают. Египтянам уже мало отставки президента Египта, они требуют суда над ним”, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1296622800>

⁷² Президент Египта не будет участвовать в следующих выборах, <http://top.rbc.ru/politics/01/02/2011/536657.shtml>

⁷³ За время массовых протестов из тюрем Египта бежали 20 тысяч зеков, <http://world.comments.ua/2011/02/02/227620/za-vremya-massovih-protestov.html>

⁷⁴ Эль-Барадеи не будет бороться за пост президента Египта, <http://www.vesti.az/news.php?id=67203>

⁷⁵ “Братья-мусульмане” отказались от власти в Египте, <http://www.vesti.az/news.php?id=67140>

ընտրությունները⁷⁶: Չնայած Մուբարաքի այս հայտարարությանը, ակնհայտ էր, որ հուսալքված և միջազգային ճնշման տակ գտնվող նախագահի կողմից իր լիազորությունների մի մասի փոխանցումը Օմար Սուլեյմանին նշանակում էր մուբարաքյան դառաշրջանի ավարտի սկիզբը:

Արդեն հաջորդ օրը՝ փետրվարի 11-ին, Մուբարաքը հայտարարեց իր պաշտոնանկության մասին⁷⁷: Փետրվարի 13-ին երկրում հռչակվեց ժամանակավոր ռազմական դիկտատուրա, իսկ իշխանությունն անցավ Ջինվադ ուժերի բարձրագույն խորհրդին՝ գեներալ Տանտաուի⁷⁸ գլխավորությամբ⁷⁹, վարչապետ Շաֆիքը պահպանեց իր լիազորությունները մինչև նոր կառավարության ձևավորումը: Բարձրագույն խորհուրդը դադարեցրեց սահմանադրության գործունեությունը և ցրեց խորհրդարանը⁸⁰: Մուբարաքի պաշտոնաթող լինելուն հաջորդած քաղաքական զարգացումները դժվար թե ստիպեն հավատալ, որ երկրում համակարգային լուրջ փոփոխություններ գրանցվեցին: Ինչպես նշում է այդ կապակցությամբ Բարադեին, «Եթե ես Եգիպտոսը քեի հեղափոխությունից առաջ՝ հունվարի 24-ին, և վերադառնայի Մուբարաքի հրաժարականից հետո՝ փետրվարի 13-ին, դժվար թե հավատայի, որ այս երկրում հեղափոխություն է եղել»⁸¹:

Կարելի նշել, որ հեղափոխական զարգացումները Եգիպտոսում երկու եզրակացության հանգեցրին՝ առաջինը, որ Մուբա-

⁷⁶ Defiant Mubarak Refuses to Resign, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/2011210172519776830.html> |title=Defiant

⁷⁷ Мубарак ушел в отставку, <http://lenta.ru/news/2011/02/11/mubarak1/>
 Խորհուրդը ցրեց խորհրդարանը և առաջադրեց սահմանադրական փոփոխություններ անցկացնելու մասին պահանջը, որի հիման վրա պետք է ձևավորվեր նոր ժողովրդավարական իշխանական համակարգ, որի հիման վրա էլ կանցկացվեին նոր ժողովրդավարական ընտրություններ: Կառավարության աշխատակազմի ղեկավար Քամալ Ահմեդ Ալ-Գանգուրիին հանձնարարվեց նոր կառավարություն ձևավորել մինչև 2011 թ. նոյեմբերի 27-ը:

⁷⁸ Հարկ է նշել, որ Տանտաուին առանձնապես մեծ ժողովրդականություն չի վայելում Եգիպտոսում, և ժողովրդի շրջանում ստացել է «Մուբարաքի պուլել» անունը: Sh. Joshi, Viewpoint: Too Early to Celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

⁷⁹ Руководить внутренней и внешней политикой Египта будет глава Высшего совета ВС, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/036/>

⁸⁰ Военные Египта отменили действие конституции и распустили парламент, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/030/>

⁸¹ H.Hendawi, Egypt's Arab Spring: A Revolution Gone Astray, <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/9957832>, Հետ «հեղափոխական» Եգիպտոսի մասին տես նաև՝ The Failings of Egypt's Arab Spring Revolution, <http://www.dw.de/dw/article/0,,16032603,00.html>

րաքների ընտանիքից էլ ոչ ոք չի հավակնի Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնին, և երկրորդ, որ հանձինս եգիպտական հասարակության՝ աշխարհը տեսավ, որ երկրում հասունացած է քաղաքացիական մտածելակերպ ունեցող բնակչության հոծ զանգված, առողջ քաղաքացիական հասարակություն և ժողովրդավարական քաղաքական համակարգ կառուցելու բնակչության պատրաստակամություն: Եգիպտական պետության մոդելը, մասնավորապես «հեղափոխությունից» հետո ավելի հաճախ սկսեցին նմանեցնել Թուրքիայի «խորքային պետություն» մոդելին՝ փորձելով գտնել ընդհանուր զուգահեռներ⁸²:

⁸² Sh. Joshi, Viewpoint: Too Early to Celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>